

İMRUÜLKAYS b. ÂBİS

(إمرو القيس بن عابس)

İmruülkays b. Âbis (Ânis)
b. el-Münzir el-Kindî
(ö. 25/645)**Muhadram şairlerden,
şahâbî.**

Hadramut bölgesindeki Terîm'de hirs-tiyan bir ailenin çocuğu olarak doğdu. Kin-de kabilesinin Benî Temlik koluna mensuptur. Asıl adının Handec olduğu da söylenmiştir (Zehebî, I, 28). İyi bir binici olan İmruülkays'ın bir şiirinden onun Temlik adlı bir kadınla evlendiği anlaşılmaktadır (Hasan es-Sendûbî, s. 346). Muhtemelen 10. yılda (631) kabilesinden bir heyetle birlikte Hz. Peygamber'e gelerek müslüman olmuş ve geri dönmüştür. Hz. Ebû Bekir devrinde meydana gelen ridde olaylarında halifeye yardımcı olan İmruülkays isyan eden amcasının oğlu Eş'as b. Kays'a karşı cephe almış ve yazdığı bir şiirle durumu halifeye bildirmiştir (İbn Habîb, s. 186). Âsilerin toplandığı Hadramut yakınlarındaki Nuceyr Kalesi'nin fethine katılarak yararlıklar göstermiş, düşman safları arasında bulunan bir amcasını da bizzat kendisi öldürmüştür.

Rebîa b. Aydân el-Hadramî ile aralarında çıkan bir arazi ihtilâfında Resûl-i Ekrem'in hakemliğine müracaat edilmiş, Rebîa'nın yalan yere yemin edeceği anlaşıncı Resûlullah'ın bu durumda iken feragat edenin cenneti kazanacağını müjdelemesi üzerine haklı olduğu halde araziyi Rebîa'ya bırakmıştı (İbn Abdülber, I, 104). İmruülkays, Yermük Savaşı'na (15/636) ve daha sonraki savaflara da katıldı; bir müddet Şam bölgesinde Beysân'da kaldı. Hz. Ömer devrinde Amvâs'ta veba salgını çıkınca (18/639 veya 17/638) kabilesine döndü. Ömrünün son yıllarına doğru Kûfe'ye gitti ve orada vefat etti.

Önemli bir muhadram şairi olan İmruülkays'ın şiirlerinden çok azı günümüze kadar gelebilmiş, bazı beyitleri akrabası olan İmruülkays b. Hucr'a nisbet edilmiştir. Pek çok eserde dağınık halde bulunan şiirlerinden seksen beyit kadarını Luvis Şeyho bir araya getirmiş, daha sonra Arap edebiyatında İmruülkays adını taşıyanlarla ilgili çalışmasında Hasan es-Sendûbî bu sayıyı 100'e yaklaştırmıştır. İbn Man-zûr'un *Lisânü'l-'Arab*'da on iki beytini örnek (şâhid) olarak kullandığı İmruülkays (Yâsîn el-Eyyûbî, s. 66) şiirlerinde genel-

likle ridde olaylarını, karısı Temlik'i ve Hz. Osman zamanında ilgi duyduğu bir kadını konu edinmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Vâkıdî, *Kitâbü'r-Ridde* (nşr. Muhammed Hamîdullah), Paris 1409/1989, s. 95; İbn Habîb, *el-Muḥabber*, s. 186-187; İbn Kuteybe, *eş-Şi'r-ve's-şu'arâ*, I, 85; II, 581-582; Taberî, *Târîḫ* (Ebû'l-Fazl), III, 334, 390, 396; İbn Abdülber, *el-İstî'âb* (Bicâvî), I, 104-105; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, Beyrut 1397/1977, III, 96; IV, 158; V, 210-211, 273; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe* (Bennâ), I, 137; Zehebî, *Tecridü esmâ'i's-şahâbe*, Beyrut, ts. (Dârü'l-ma'rife), I, 28; İbn Hacer, *el-İşâbe* (Bicâvî), I, 112-113; Luvis Şeyho, *Şu'arâ'ü'n-Naşrâniyye ba'de'l-İslâm*, Beyrut 1967, s. 56-60, 383-384; Hasan es-Sendûbî, *Aḥbârü'l-me-râkise ve eş'ârühüm fi'l-Câhiliyye ve şadri'l-İslâm* (Hasan es-Sendûbî, *Şerḥu Divânü İmri'ül-kays* içinde), Kahire, ts. (el-Mektebetü't-ticâriyyetü'l-kübrâ), s. 339-347; Sezgin, *GAS* (Ar.), II, 348; Yâsîn el-Eyyûbî, *Mu'cemü's-şu'arâ' fi Lisânü'l-'Arab*, Beyrut 1982, s. 66.

SÜLEYMAN TULÜCÜ

İMRUÜLKAYS b. HUCR

(إمرو القيس بن حجر)

Ebû Vehb (Ebû'l-Hâris / Ebû Zeyd)
Hunduc b. Hucr
b. el-Hâris Âkilü'l-Mürâr
(ö. 540 dolayları)**Câhiliye devrinin
tanınmış Arap şairi.**

Necid'de doğdu. Kinde'nin son hükümdarı Hucr'un oğludur. Soyu Güney Arabistan'da yerleştikleri kabul edilen Kahtânîler'e dayanır. Kabilesinin Yemâme bölgesinde Muşakkar denilen yerde veya Himyerîler zamanında Hadramut'ta yerleştiği bilinmektedir. Asıl adının Hunduc, Adî veya Müleyke olduğu kaydedilmektedir. İmruülkays onun lakabı olup "şiddet adamı, Tanrı Kays'ın kulu, Kaysoğulları kabilesinden bir kişi" anlamlarına gelir. Bizans kralının hediyesi ettiği zehirli gömleğin etkisinden vücudunu yara ve çirbanlar kapladığından "zü'l-kurûh" (yaralı adam) ve babasının intikamını almak için yardım talep etmek üzere kabile kabile, ülke ülke dolaşması ya da serseri bir hayat yaşaması sebebiyle "el-melikü'd-dıllîl" (şaşkın / sapkın kral) lakaplarını da almıştır.

İmruülkays'ın hayatı hakkında bilinenler II. (VIII.) yüzyılda yaşayan Kûfeli âlimlerin rivayetlerine dayanmaktadır. Babasının sarayında binicilik, ok atma ve savaşmayı öğrenerek yetişen İmruülkays, annesi Rebîa'nın mensup olduğu Tağliboğulları kabilesine sık sık gidip geldiğinden

Arap edebiyatında kahramanlığıyla tanınan dayısı Mühelhil b. Rebîa'dan ders alarak şiirde yüksek bir seviyeye ulaştı. Başında bulunduğu Esedoğulları kabilesinin kadınlarına şiirle sataşmaya başladığını öğrenen babası önce onu uyardı; kendisini dinlemeyip aşk şiirleri söylemeye devam etmesi üzerine de âzatlısı Rebîa'ya oğlunu öldürmesini ve gözlerini kendisine getirmesini emretti. Ancak Rebîa, İmruülkays'a kıyamayıp vurduğu bir ceylanın gözlerini Hucr'e götürdü; Hucr'un pişman olduğunu ve çok üzülüğünü görünce de onu öldürmediğini söyledi. İmruülkays önceki davranışlarını yine sürdürürken babası onu kabilesinden kovdu. Kelb, Bekr ve Tay oymaklarından kendisine katılan bir grupla birlikte kabilelere saldırıp ganimet alan ve günlerini eğlence ile geçirmeye başlayan İmruülkays, babasının bir isyan sonucu Esedoğulları tarafından öldürüldüğünü Yemen'de iken duydu ve onun intikamını almaya yemin etti. İmruülkays'ın bu kararını öğrenen Esedoğulları bir barış heyeti gönderdi, fakat İmruülkays onları devrin intikam âlâmeti olan siyah sarıkla karşıladı. İmruülkays, Bekr ve Tağlib kabilelerinden aldığı kuvvetle düşmanlarını mağlûp ettirye de bu galibiyet, Esedoğulları'ndan hiçbir kimsenin sağ kalmasını istemeyen İmruülkays'ı tatmin etmedi. Ancak müttefikleri kendisine daha fazla yardım etmeyi reddettiler ve onu savaştan vazgeçirmeye çalıştılar. Kabileler arasında dolaşıp tekrar yardım toplayan İmruülkays, akrabası olan Himyer kralının verdiği ve diğer kabilelerden sağladığı kuvvetlerle Esedoğulları'na saldırarak onları yenilgiye uğrattı. Bunun üzerine Hîre Hükümdarı Münzir b. Mâ-üssemâ, İmruülkays'a karşı Kisrâ Enûşîrvân'dan yardım istedi. Enûşîrvân, Hîre hükümdarının Esedoğulları'nı koruma teklifini kabul ederek yardım gönderdi. İmruülkays, bu yeni güçle başa çıkamaya-çağını anlayınca Teymâ Emîri Semev'el'e sığındı. Semev'el, Gassânî Meliki Hâris b. Cebele'nin kendisine yardım edebileceğini söyledi. Hâris'in yanına giden İmruülkays, onun aracılığı ile Bizans Kralı Iustinianos'tan yardım almak üzere İstanbul'a hareket etti (yaklaşık 538). Iustinianos, imparatorluğunun sınırlarını tehdit eden Berberîler'le uğraştığı için İmruülkays'ın isteğini kabul etmedi. Eli boş dönen İmruülkays, Ankara'da Elmadağ yakınlarına geldiğinde hastalandı ve kısa bir süre sonra 540 yılı civarında öldü (İmruülkays'ın ölümüyle ilgili çeşitli rivayetler için

bk. Şinkitî, s. 20-21; Ömer Ferruh, I, 116-117).

Aile ve kabile geleneklerine uymayan davranışları ve babasının intikamını almak için Zül'l-halâsa adındaki putun önünde ok falı çektiğinde falın olumsuz çıkması üzerine okları putun başına fırlatması gibi isyankâr tavırları İmrüülkays'ın hür fikirli bir kimse olduğunu göstermektedir. Onun Alkame b. Abede, Abîd b. Ebras ve Amr b. Kamîa gibi şairlerle görüştüğü yolundaki rivayetler şüphelidir.

İmrüülkays'ın şiirleri, II. (VIII.) yüzyılın sonlarına doğru Kûfeli Ebû Amr eş-Şeybânî ve Hâlid b. Külsûm ile Basralı âlimlerden Asmaî ve Muhammed b. Habîb el-Bağdâdî tarafından derlenmiştir. III. (IX.) yüzyılda İbnü's-Sikkât ve Sükkerî bu derlemelere dayanan iki metin kaleme almışlardır. İbnü'n-Nedîm, ayrıca Ebû'l-Abbâs el-Ahvel'in yazdığı bir metinden söz etmektedir. Şiirlerin sıhhati üzerinde duran Asmaî, Ebû Amr b. Alâ'nın naklettiği bazı şiirler dışında diğerlerinin Hammâd er-Râviye tarafından uydurulduğunu söyler. Bunun yanında İmrüülkays lakabıyla anılan çok sayıda şair bulunduğundan bu lakap altında geçen şiirlerin kime ait olduğunu tesbit etmek güçtür. İbn Sellâm el-Cumahî'nin, *Fuḥûlû's-şu'arâ'* adlı eserinde diğer şairlerden pek çok şiir iktibas ederken İmrüülkays'tan sadece iki şiir alması bu hususla ilgilidir.

Şiirleri üzerindeki bu şüphelere rağmen İmrüülkays büyük bir şöhrete sahip olmuştur. Bu şöhreti Basralı âlimlerin onu klasik kasideye ilk şeklini veren, kasideyi ilk uzatan, sevgilisinin göç ettiği yerlerde durup ağlayarak hissiyatını dile getiren ilk şair olarak nitelermelerinden kaynaklanmış olmalıdır. Hz. Peygamber'in İmrüülkays'ın şairliğini takdir edip onun şairlerin öncüsü ve bayraktarı olduğunu söylemesi, Hz. Ali'nin de şiirlerini beğenip övmesi şöhretini daha da arttırmıştır. İmrüülkays'ın üstünlüğünü kabul edenler, onun bir beyitte birkaç teşbih kullanmasından ve pek çok temayı ustalıkla işlemesinden hayranlıkla söz etmişlerdir. İbn Sellâm el-Cumahî, Resûl-i Ekrem'in dedeleri Abdülmüttalib ile Hişâm b. Abdümenâf zamanında şiiri ilk defa uzatıp kaside haline getiren şairin İmrüülkays'ın dayısı Mühelhil b. Rebîa olduğunu kaydeder. Bununla birlikte kaynakların çoğunda İmrüülkays klasik kaside formunu ilk defa ortaya koyan, Arap şiirini belli kurallara bağlayan ve özellikle kafiye için esaslar

koyan şair olarak tanıtılmaktadır. Yedi meşhur muallaka arasında ilk sırayı alan uzun kasidesine iki kişiye hitapla başlaması, arkadaşlarını durdurup sevgilisinin göç ettiği yerde yok olmaya yüz tutmuş izler ve kalıntılar önünde kendisiyle birlikte ağlamaya davet etmesi İmrüülkays'tan kalma bir gelenektir. Onun şiirlerinin ilk şekliyle korunduğu şüphelidir. Şair tasniflerinde daima ilk sırada yer almasına rağmen bazı hayranları ile Kûfeli âlimlerin çoğu A'sâ Meymûn b. Kays'ı, Hicazlılar ise Zühreyr b. Ebû Sûlmâ'yı ona tercih etmişler, Asmaî ve bir kısım Basralılar ise İmrüülkays'ı Nâbîga ez-Zübeyânî'den üstün saymışlardır.

İmrüülkays'ın muallakası diğer muallakalarla birlikte Hüseyin b. Ahmed ez-Zevzenî, Hatîb et-Tebrizî, İbnü'n-Nehhâs el-Halebî ve Ebû Bekir İbnü'l-Enbârî gibi âlimler tarafından şerhedilmiş, bu şerhlerin Batı'da da neşirleri yapılmış, ayrıca XVIII ve XIX. yüzyıllarda L. Warner, Sir William Jones, A. T. Hartmann, Theodor Nöldeke, Murkes ve Gandz gibi şarkiyatçılar tarafından Latince, İngilizce, Fransızca, Almanca, İsveççe ve Rusça'ya tercüme edilmiştir. Muallakasının bu şerhlerdeki beyit sayısı yetmiş yedi ile seksen sekiz arasında değişmektedir. Şair, muallakasının baş tarafında aşk hâtıralarına dair hissiyatını dile getirmiş, amcasının kızı ve sevgilisi Fâtîma'ya olan hasretini ve onunla geçirdiği macerayı anlattıktan sonra kasidesini kaygılı bir gece, tehlikeli yolculuk, at, av, bulut ve sel tasvirleriyle tamamlamıştır.

İmrüülkays'ın muallakasının da yer aldığı divanı ilk defa 1837'de Baron MacGuckin de Slane ve 1870'te Wilhelm Ahlwardt tarafından neşredilmiş, Baron MacGuckin de Slane neşri daha sonra Mısır, İran ve Hindistan'da çeşitli defalar basılmıştır. Divanın ilmi neşrini Hasan es-Sendûbî (Kahire 1349; Beyrut 1958), Muhammed Ebû'l-Fazl İbrâhîm (Kahire 1958, 1964) ve Hannâ el-Fâhûrî (Beyrut 1409/1989) gerçekleştirmiştir. Bunların en mükemmeli 1399 beyit ihtiva eden Muhammed Ebû'l-Fazl neşridir.

BİBLİYOGRAFYA :

İmrüülkays b. Hucr, *Divân* (nşr. M. Ebû'l-Fazl İbrâhîm), Kahire 1964, neşredenin girişi, s. 5-19; a.e. (nşr. Hannâ el-Fâhûrî), Beyrut 1409/1989, neşredenin girişi, s. 5-22; Ebû Zeyd el-Kureşî, *Cemhere* (Fâûrî), s. 117-123; Cumahî, *Fuḥûlû's-şu'arâ'*, I, 39, 41, 51, 55, 94, 160, 279, 549; İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve's-şu'arâ'*, II, 105-136; İbn Abdürabbih, *el-İkdû'l-ferîd*, V, 269-271; VI, 395-397; Ebû Bekir İbnü'l-Enbârî, *Şerhu'l-Kaşâ'idî's-seb'î't-tuvâli'l-câhiliyyât* (nşr. Ab-

düsselâm M. Hârûn), Kahire 1963, s. 8-16; Merzûbânî, *el-Müveşşah* (nşr. Ali Muhammed el-Bicâvî), Kahire 1385/1965, s. 26-44; Tüffî, *Mevâ'idü'l-hays fî fevâ'idî İmrü'ül'l-Kays* (nşr. Mustafa Uleyyân), Amman 1414/1994; Şinkitî, *Şerhu'l-Mu'allakâti'l-aşr*, Beyrut 1405/1985, s. 20-21; Brockelmann, *GAL*, I, 15; *Suppl.*, I, 48; Nihad M. Çetin, *Eski Arap Şiiri*, İstanbul 1973, s. 10, 31, 56, 71; Ömer Ferruh, *Târîhu'l-edeb*, I, 116-122; Şevki Dayf, *Târîhu'l-edeb*, I, 232-265; Tâhâ Hüseyin, *Fi'l-Edebi'l-câhili*, Kahire 1989, s. 195-211; Muhammed Dîb, *İmrü'ül-Kays: Beyne'l-kudemâ' ve'l-muḥdeşin*, Kahire 1410/1989; Ali İbrâhîm Ebû Zeyd, *İmrü'ül-Kays: Emîrû's-şî'rî'l-Arabî fî'l-câhiliyye*, Beyrut 1993; S. Boustany, "Imru' al-Kays b. Hudjr", *EP* (İng.), III, 1177-1178.

AHMET SAVRAN

İMSAK

(الإسك)

Oruçlunun belli bir zaman içinde kendini bazı şeylerden alıkoyması anlamında fıkıh terimi.

Sözlükte "bir şeyi tutmak, sınıksız sarılmak, alıkoymak; bir şeyden el çekmek, kendini tutmak" gibi mânalara gelen **imsâk**, terim olarak "ikinci fecrin (feci-i sâdik) doğuşundan güneşin batışına kadar yeme, içme ve cinsel ilişkiden nefsi alıkoymak" demektir. Bu aynı zamanda **savm** (oruç) kelimesinin de terim anlamıdır. Bazı fıkıh kitaplarında bu şekilde tanımlanan savm diğer bazılarında soyut olarak "belirli şeylerden belirli bir zamanda (belirli şartlarla) kendini alıkoymak" diye tarif edilmiş ve orucun rûknünün imsak olduğu belirtilmiştir. İmsak daha dar anlamda oruca başlamayı, başlangıç anını, karşıtı olan iftar da geniş anlamda orucu herhangi bir zamanda bozmayı, dar anlamda ise güneşin batışında meşrû şekilde oruca son vermeyi ifade etmektedir. İmsak kelimesi sözlük anlamında çeşitli türevleriyle Kur'ân-ı Kerim'de ve hadislerde geçmekte, sahur ve imsak vakitile ilgili bazı hadislerde ise mâna olarak yer almaktadır (Müslim, "Şıyâm", 39-44; Ebû Dâvûd, "Şavm", 18).

Fıkıh âlimlerinin çoğunluğu, imsakin ikinci fecrin doğuşuyla başladığını ve güneşin batışına kadar devam ettiğini kabul etmiştir. Bunlardan fecrin ilk doğuş anını sınır kabul edenler ihtiyatı, aydınlığın biraz yayılıp belirmesini benimseyenler de kolaylığı esas almışlardır (*el-Fetâva'l-Hindiyye*, I, 51, 194; İbn Âbidîn, II, 371; Çiçek, sy. 7-10 [1989-92], s. 187-188). Zira Hz. Peygamber sahurun mümkün oldukça geciktirilmesini tavsiye etmiş, ashâbın uygulaması da bu yönde olmuştur. İmsak